

2-казус

Комила ўзининг ичкиликбоз эрини йўқотиш учун уни заҳарламоқчи бўлади. Шу мақсадда у ичига ўлдирадиган дозада заҳар солиб, иккита котлет тайёрлади. Кечки овқат пайтида Комила заҳарланган котлетларни эрининг олдига қўйди. Аммо эри дўстиникида овқатланганини айтиб, котлетларни емади.

Терговчи Комиланинг ҳаракатини ЖКнинг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилди. Ҳимоячи эса Комила 26-моддага асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган, дейди.

Бўлиб ўтган воқеани ўрганинг, қилмишни юридик таҳлил этинг (объект, объектив томон, субъект ва субъектив томонларини аниқланг).

Жиноят кодекси ҳамда тегишли Олий суд Пленуми қарорига асосланиб, терговчи, адвокат ҳамда суд томонидан қилмишга берилган ҳуқуқий баҳоларнинг ҳар бирини муҳокама қилинг ва унга нисбатан ўз фикрингизни баён этинг.

Biz har qanday ijtimoiy xafli qilmishni jinoyat deb olishimiz uchun eng avvalo jinoyatni barcha alomatlarni mavjudligini aniqlab olishimiz kerak bo‘ladi. Jinoyatning asosiy belgilari bu, jinoyatda obyekt, obyektiv tomoni va jinoyatning subyeksi, subyektiv tomoni kiradi. Hozirda biz ushbu belgilarning har birini bizga berilgan muommoli vaziyatdan kelib chiqib aniqlaymiz.

Jinoyat huquqi nazariyasida jinoyatning obyeksi deganda, jinoyat qonuni bilan qo‘riqlanadigan ijtimoiy munosabatlar tushuniladi. Jinoyat qonuni bilan qo‘riqlanadigan har qanday ijtimoiy munosabat jinoyatning umumiy obyeksi hisoblanadi. Masalan, Jinoyat kodeksining 2-moddasida: «Jinoyat kodeksining vazifalari shaxsni, uning huquq va erkinliklarini, jamiyat va davlat manfaatlarini, mulkni, tabiiy muhitni, tinchlikni, insoniyat xavfsizligini jinoiy tajovuzlardan qo‘riqlash, shuningdek, jinoyatlarning oldini olish, fuqarolarni respublika konstitutsiyasi va qonunlarga rioya qilish ruhida tarbiyalashdan iboratdir», deyilgan

Jinoyat obyektini aniqlash orqali aybdor qanday jinoyat (o‘g‘rilik, nomusga tegish, haqorat qilish va hokazolar)ni sodir etganligini aniqlashimiz mumkin. Jinoyat obyeksi har bir jinoyat tarkibining zaruriy elementidir. Jinoyat qonuni bilan qo‘riqlanmaydigan obyektga qarshi qaratilgan harakat jinoyat hisoblanmaydi.

Jinoyat obyektiga berilgan tarifdan bilishimiz mumkinki, bizning muommoli vaziyatda jinoyatning obyektini topishimiz eng asosiy vasifa hisoblanadi. Shuni nazarga olgan holda, muommoli vaziyatda jinoyat obyeksi erkakning sog‘ligiga qaratilgan ekanligi aniq. Shunday ekan bu jinoyat sog‘liqqa qaratilgan jinoyat.

Jinoyatning obyektiv tomoni ijtimoiy xavfli qilmishning tashqi tomoni bo‘lib, jinoyatning qanday sodir etilganligini ko‘rsatadi. Aynan ijtimoiy xavfli qilmishning tashqi tomoni bir jinoyatni ikkinchisidan ajratish imkonini beradi, chunki bitta obyektga qilingan tajovuz ijtimoiy xavfli qilmishning xususiyati va darajasiga ko‘ra turlicha bo‘lishi mumkin. Masalan, o‘g‘rilik yashirin sodir etilsa, talonchilik ochiqdan ochiq, bosqinchilik esa, jabrlanuvchining badaniga shikast yetkazilishiga olib kelgan hujum qilish bilan bog‘liq bo‘ladi.

Biz muommoli vaziyatning obyektiv tomonini tahlil qiladigan bo‘lsak, ijtimoiy xafli qilmishni sodir etayotgan shaxsning hatti-xarakatlariga etiborimizni qaratamiz. Xotin tomonidan erini o‘ldirish uchun yashirin holatda katletlarga zahar qo‘shgani ayon. Bundan kelib chiqadiki, ayolning ijtimoiy xafli qilmishni sodir qilish uchun olib borgan harakatlari yashirin shaklda amalga oshirilgan.

Jinoyat huquqi nazariyasiga ko'ra, har qanday ijtimoiy xavfli qilmish sodir qilgan, qonunda belgilangan yoshga yetgan va aqli raso jismoniy shaxslar jinoyatning subyekti bo'ladi. Jinoyat subyekti jinoyat tarkibining zaruriy elementidir, ya'ni jinoyat sodir qilgan shaxs bo'lmasa, o'z -o'zidan jinoyat ham bo'lmaydi. Jinoyat qonuniga muvofiq, jinoyat subyekti faqat jismoniy shaxs bo'la oladi va Jinoyat kodeksining 17-moddasida yozilishicha: «Jinoyat sodir etgunga kadar o'n olti yoshga to'lgan, aqli raso jismoniy shaxslar javobgarlikka tortiladilar». Yuridik shaxs (tashkilot, muassasa, korxona va hokazolar jinoyatning subyekti bo'la olmaydi. Shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, bir qator chet el davlatlarining jinoyat qonuniga ko'ra, yuridik shaxs ham jinoyatning subyekti bo'la olmaydi. Lekin tashkilot, muassasa, korxona faoliyati bilan bog'liq jinoiy oqibat uchun to'g'ridan to'g'ri uning rahbarlari va mas'ul shaxslar javob beradilar. Bular, asosan, ekologiya sohasidagi jinoyatlardir (masalan, atrof-tabiiy muhitni ifloslantirish (193-modda), yerdan, yer osti boyliklaridan foydalanish va qo'riqlash qoidalarini buzish (197-modda), o'simliklar, o'rmon va boshqa ekinlarni yo'q qilish yoki zarar yetkazish (198-m odda) va hokazo)

Biz uchinchi o'ringa kelib, jinoyatning subyektini topishimizga to'g'ri keladi. Biz ko'rayotgan muommoli vaziyatda, jinoyat subyekti- ijtimoiy qilmishni sodir qilayotgan shaxs hisoblanadi. Bunday shaxs erini o'ldirmoqchi ayolni olishimiz kerak bo'ladi. Chunki, jinoyat ayol tomonida olib borilgan.

Jinoyatning subyektiv tomonini aniq belgilash jinoyatni to'g'ri kvalifikatsiya qilish va adolatli, shaxsning aybi darajasini hisobga olgan holda jazo tayinlashning zaruriy shartidir. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqining muhim xususiyatlaridan biri subyektning aqli rasoligi, ya'ni aybdorning o'z harakatini boshqara olganligi va harakati tufayli kelib chiqqan oqibatning ijtimoiy xavfliligini anglashi hisoblanadi. Jinoyat kodeksining 20-moddasiga muvofiq, ijtimoiy xavfli qilmishni qasddan yoki ehtiyotsizlik orqasida sodir etgan shaxs jinoyat sodir etilishida aybdor, deb topilishi mumkin, ya'ni subyektiv aqli rasolik shuni anglatadiki, shaxs faqat qasddan yoki ehtiyotsizlik orqasidan sodir etilgan qilmishi uchun aybdor bo'lgandagina jinoiy javobgarlikka tortiladi. Jinoyat huquqi nazariyasida jinoyatning subyektiv tomoni deyilganda, aybdor shaxsning o'zi sodir etgan ijtimoiy xavfli qilmish va uning oqibatlariga bo'lgan ruhiy munosabati tushuniladi.

Jinoyatning obyektiv tomonini aniqlash bu eng muhim ish ekanligini biz juda yaxshi bilamiz. Chunki, jinoyatni kvalifikatsiyani to'g'ri qilishimizga olib

keladigan asos hisoblanadi. Bizdagi muommoli vaziyatda ayolning olib borgan hatti-xarakati aniq sodir etilgan. U har bir harakatil aql bilan idrok etolga va bundan tashqari, qasddan amalga oshirilganini ko‘rishimiz mumkin. Agar ayol o‘zining qilayotgan hatti-xarakatini nazorat qila olmaganda, bunday vaziyatda jinoyatning yengilashtiruvchi holatlar sirasiga kiritganimizda bo‘lar edi.

Himoyachi tomonidan Komilani oqlash maqsadida keltirgan Jinoyat kodeksining 26-moddasiga e‘tiborni qaratadigan bo‘lasak, ushbu modda “Jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish” deb nomlanib, u quyidagicha manoni anglatadi.

Shaxs jinoyatga tayyorgarlik ko‘rish harakatlarini yoki jinoyat sodir etishga bevosita qaratilgan harakatlarni oxiriga yetkazish mumkinligini anglagan holda to‘xtatsa, shuningdek jinoiy oqibat kelib chiqishi mumkinligini anglagan holda, shunday oqibat kelib chiqishining oldini olsa, jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish deb topiladi.

Jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish javobgarlikni istisno qiladi.

Jinoyatni oxiriga yetkazishdan ixtiyoriy qaytgan shaxs, agar amalda sodir etgan qilmishida boshqa jinoyat tarkibining barcha alomatlari bo‘lsa, ushbu Kodeks bo‘yicha javobgarlikka tortiladi.

Himoyachi tomonidan keltirilgan qonunni taxlil qiladigan bo‘lsak, bunday vaziyatda ijtimoiy qilmish sodir etgan shaxsning ya‘ni Komila tomonidan qilgan hatti-xarakat o‘zi anglagan va tushunib etgan hamda xato ish qilganini to‘la to‘kis iqror bo‘lgan holda o‘zining qilgan ishidan qaytganda, jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qayti bo‘lgan bo‘rdi va jinoiy jazodan ozod qilinishi mumkin edi. Ammo, bizning holatda Komila o‘zining qilgan hatti-xarakatidan qaytganligi alomatlari yo‘q va bu holatda Jinoyat kodeksi 26-moddani qo‘llay olmashligimiz mumkin.

Tergovchi tomonidan olib borilgan tergov natijasida ijtimoiy xafli qilmish sodir qilgan Komilaga Jinoyat kodeksi 25-modda va 97-modda birinchi qismini jinoyatga asoslantirib, sudga taqdim etgan. Biz birinchi bo‘lib, Jinoyat kodeksi 25-moddani ya‘ni Jinoyatga tayyorgarlik ko‘rish va jinoyat sodir etishga suiqasd qilish moddasini ko‘rib chiqamiz.

Shaxsning qasddan qilinadigan jinoyatni sodir etish yoki yashirish uchun shart-sharoit yaratuvchi qilmishi o‘ziga bog‘liq bo‘lmagan holatlarga ko‘ra sodir etilishi boshlangunga qadar to‘xtatilgan bo‘lsa, bunday qilmish jinoyatga tayyorgarlik ko‘rish deb topiladi.

Qasddan sodir etiladigan jinoyat boshlanib, shaxsga bog‘liq bo‘lmagan holatlarga ko‘ra oxiriga yetkazilmagan bo‘lsa, jinoyat sodir etishga suiqasd deb topiladi.

Jinoyatga tayyorgarlik ko‘rganlik va jinoyat sodir etishga suiqasd qilganlik uchun javobgarlik ham ushbu Kodeks Maxsus qismining tamom bo‘lgan jinoyat uchun javobgarlikni belgilovchi moddasiga muvofiq hal qilinadi.

Biz 25-moddadan bir narsani anglashimiz kerakki, Kolila tomonida amalga oshirilgan jinoyat tomon bo‘lmagan jinoyatlar toifasiga kiradi va bunday jinoyatlar uchun ham ushbu kodeksda belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Qo‘shimcha qiladigan bo‘lsak, Komila tomonidan qilingan hatti-xarakat jinoyatga suiqasd deb bahjolanishi mumkin.

Qo‘shimcha manba sifatida suiqasd qilishni O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2004-yil 24-sentabrdagi 13-sonli “Qasddan odam o‘ldirishga oid ishlar bo‘yicha sud amaliyoti to‘g‘risida”gi qarori 3-bandida e‘tiborni qaratamiz.

Qasddan odam o‘ldirishga suiqasd qilish faqat to‘g‘ri qasd bilan sodir etilishi mumkin, chunki, bunda aybdor o‘z qilmishining ijtimoiy xavfli xususiyatini anglagan, jabrlanuvchining o‘limiga ko‘zi yetgan va uning o‘limini istagan bo‘ladi, biroq o‘lim aybdorga bog‘liq bo‘lmagan holatlarga ko‘ra (jabrdiydaning faol qarshiligi, boshqa shaxslarning aralashuvi, jabrlanuvchiga o‘z vaqtida tibbiy yordam ko‘rsatilganligi va h.k tufayli) yuz bermaydi.

Shu sababli, aybdorning jabrlanuvchini hayotdan mahrum etish niyatida harakat qilgan-qilmaganligini, o‘lim yuz berishini istagan-istamaganligini va qanday holatlar istalgan natija yuz berishiga to‘sqinlik qilganligini aniqlash zarur.

Oliy sud plenum qaroridan shuni anglashimiz mumkinki, bunda suiqasd sodir etilishiga aybdor tomonidan hech qanday arlashuv sodir etilmaydi. Bundan tashqari, har qanday suiqasd qasddan sodir etilib, ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxs tomonidan to‘la to‘kis anglagan holda amalga oshiradi.

Tergovchi tomonidan 97-moddaga e‘tiborni qaratadigan bo‘lsak, ushbu modda Qasddan odam o‘ldirish hisoblanadi.

Qasddan odam o‘ldirish —

o‘n yildan o‘n besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Javobgarlikni og‘irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o‘ldirish, ya’ni:

a) ikki yoki undan ortiq shaxsni;

b) homiladorligi aybdorga ayon bo‘lgan ayolni;

- v) aybdorga ayon bo'lgan ojiz ahvoldagi shaxsni;
- g) o'z xizmat yoki fuqarolik burchini bajarishi munosabati bilan shaxsni yoki uning yaqin qarindoshlarini;
- d) boshqa shaxslarning hayoti uchun xavfli bo'lgan usulda;
- e) ommaviy tartibsizliklar jarayonida;
- j) o'ta shafqatsizlik bilan;
- z) nomusga tegish yoki jinsiy ehtiyojni zo'rlik ishlatib g'ayritabiiy usulda qondirish bilan bog'liq holda;
- i) tamagirlik niyatida;
- k) milliy yoki irqiy adovat zamirida;
- l) bezorilik oqibatida;
- m) diniy taassublar zamirida;
- n) kishi a'zolarini kesib olib, boshqa kishiga ko'chirish (transplantat) yoki murdaning qismlaridan foydalanish maqsadida;
- o) boshqa biror jinoyatni yashirish yoki uning sodir etilishini osonlashtirish maqsadida;
- p) bir guruh shaxslar yoki uyushgan guruh a'zosi tomonidan yoxud o'sha guruh manfaatlarini ko'zlagan holda;
- r) takroran yoki xavfli retsidivist tomonidan;
- s) o'ta xavfli retsidivist tomonidan qasddan odam o'ldirilishi —
o'n besh yildan yigirma besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish yoki umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosi bilan jazolanadi.

Nazariy ma'lumotlarga asoslangan holda xulosa qiladigan bo'lsak, biz ko'rib chiqayotgan jinoyat ishida, jinoyatning barcha belgilari mavjud. Bundan tashqari, jinoyat sodir qilgan Komila jinoyatni qasddan amlaga oshirilgani ayon va bu holatga huquqiy chora ko'rishimiz uchun Jinoyat kodeksining maxsus qismiga asoslangan holda qaror chiqarishimiz mumkin bo'ladi. Har qarday jinoyat bor ekan, bu jinoyat jazosiz qolmasligi kerak. Shuni inobatga olib aytishimiz mumkinki, himoyachi tomonidan jinoyatchini himoya qilish maqsadida keltirgan moddasi ish yuzasidan asossiz hisoblanib, bu yerda jinoyat 25-moddaga asoslanishimiz kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Milliy adabiyotlar

1. Usmonaliyev M., Bakunov P. Jinoyat huquqi. Umumiy qism: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: „Nasaf“ nashriyoti, 2010.
2. Yakubov A.S., Kabulov R., Matlyubov B.B., Payziyev D.Y., Kuchkarov T.R. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi. Umumiy qism: Chizmalar albomi. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2014.
3. Rustamboev M.H. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. I tom. Umumiy qism. Jinoyat to'g'risida ta'limot. OTM uchun darslik. – T.: «ILM ZIYO», 2010.
4. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharh [Qayta ishlangan va to'ldirilgan ikkinchi nashr. 2016-yil 1-noyabrgacha bo'lgan o'zgartirish va qo'shimchalar bilan] umumiy qism / M.Rustamboyev. – Toshkent: „Adolat“, 2016.

Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi: (2017-yil 1-iyulgacha bo'lgan o'zgartirish va qo'shimchalar bilan) Rasmiy nashr – O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi. –T.: „Adolat“, 2017-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Sud Plenumining „Badanga qasddan shikast yetkazishga oid ishlar bo'yicha sud amalyoti to'g'risida“